

Шпортко Валерій Іванович

Рисунок як основа образотворчої грамоти в системі навчання мистецького ВНЗ

Автор статті посилається на науковий узагальнений аналіз теоретичних та методичних досліджень викладання рисунка в мистецьких навчальних закладах (на прикладі Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури). Порівняльний аналіз дає можливість для пошуку перспективних шляхів у навчальному процесі, нових методик, навчальних програм мистецької освіти.

Ключові слова: *рисунок, методи викладання, навчання.*

Шпортко В.И.

Рисунок как основа изобразительной грамоты в системе обучения художественного вуза

Автор статьи ссылается на научный обобщенный анализ теоретических и методических исследований преподавания рисунка в художественных учебных заведениях (на примере Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры). Сравнительный анализ способствует поиску перспективных путей в учебном процессе, новых методик, учебных программ художественного образования.

Ключевые слова: *рисунок, методы преподавания, обучение.*

Shportko V.

Drawing as foundation of pictorial literacy in the system of teaching at art higher institution

The author refers to generalized scientific analysis of theoretical and methodological research in the teaching of drawing at art higher institutions (for example, National Academy of Fine Arts and Architecture). Comparative analysis gives the opportunity to search promising ways in teaching process, new methods, new programs of art education.

Key words: *drawing, teaching methods, teaching.*

Микола Михайлюк, кандидат філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України у своїй статті «Мистецька освіта в контексті державних стандартів» зазначає: «Ми є свідками реформування освіти в нашій країні, у тому числі мистецької, зорієнтування її на європейські стандарти, що були затверджені 1999 року Болонською конвенцією. Мається на увазі, зокрема, двоступенева система вищої освіти: перший ступінь — підготовка протягом трьох років навчання бакалавра, який «має користуватися попитом на європейському ринку праці як фахівець відповідного рівня»; другий ступінь — магістратура з терміном навчання 1–2 роки, з подальшою можливістю захисту ступеня доктора наук» [3, 142].

Художник М. Чарушин у рубриці «Рисунок — сьогодні» в журналі «Творчество» висловлює свою думку відносно академічного рисунка в процесі навчання: «Если относиться к рисунку с академических позиций — это штудии карандашом со всеми узкими законами. Такой рисунок необходим для каждого художника как школа. Но не более» [6, 17].

У цій самій рубриці М. Чарушин говорить про те, що рисунок може бути творчим предметом мистецтва тільки тоді, коли при вивченні натури студент ставить собі ще й інші завдання і робить висновок зі своїх вражень.

Хотілося б також звернути увагу на витяг з доповіді на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Становлення образотворчого мистецтва в сучасному соціокультурному просторі» (м. Луганськ, 24–25 квітня 2008 р., Державний інститут культури і мистецтв, кафедра образотворчого мистецтва). Доцент кафедри рисунка НАОМА Віктор Сухенко у своїй доповіді «Рисунок у вищій художній школі в аспекті сучасних вимог» звертає нашу увагу на те, що «ми живемо у XXI ст., яке принесло вибух інформаційних технологій, всезагальної комп'ютеризації та глобалізації. Усі ці виклики часу стосуються України і безпосередньо національної системи вищої освіти, що стоїть перед новими вимогами до навчального процесу. Ці вимоги викликані, зокрема, і інтеграційними процесами, які передбачають введення європейських норм та стандартів. Намагаючись це зробити,

наша держава здійснює в галузі освіти педагогічний експеримент з впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Дана система є однією з умов входження національної системи освіти до загального європейського простору і відповідає вимогам Болонської декларації. Художня освіта — це досить специфічна галузь освіти, тому чимало вимог Болонської декларації важко виконати, не понизивши при цьому якість фахової підготовки майбутніх художників. Наприклад, у художньому вузі можлива лише класична форма навчання — стаціонар, але неможливі такі нові, як навчання за індивідуальним графіком, екстернат, дистанційне навчання. Вони не прийнятні за своєю сутністю. Тоді як індивідуальний підхід у навчанні, самостійна робота студентів, поділ семестрових навчальних програм на теми і блоки, поточний контроль були завжди.

Завдання статті — звернути увагу викладачів художніх закладів на зміни підходів до специфіки навчального рисунка і методів його викладання.

Рисунок як предмет навчання є головною профілюючою дисципліною у вищих навчальних закладах культури та мистецтв, які спеціалізуються на підготовці живописців, графіків, скульпторів, архітекторів, дизайнерів, художників театру, художників декоративного мистецтва, усіх тих спеціалістів, яким необхідна образотворча грамота» [4, 77–78].

У цьому ж науковому дослідженні автор дає визначення художньої освіти у мистецьких ВНЗ: «Сенс художньої освіти полягає у засвоєнні майстерності рисунка, який є основою всіх пластичних мистецтв — від архітектури до живопису. Оволодіти майстерністю рисунка означає засвоїти методи малювання, поставити око, натренувати руку, щоб досконало володіти рисувальною технікою. Також засвоїти різні матеріали для рисунка, здобути знання з пластичної анатомії та лінійної перспективи. Саме цього набувають за роки навчання в художній школі чи студії, училищі чи коледжі. А вже у вузі — академії, інституті — відбувається удосконалення і накопичується творчий потенціал» [4, 78–79].

Мета художньої освіти — засвоїти найкращі традиції європейської та російської академічної школи з довготривалим вивченням природи, досконале грамотне навчання рисунка як основи образотворчої грамоти.

Дуже вдале і вагоме образне висловлення про художню академічну школу належить ректорові НАОМА, академіку А.В. Чебікіну: «На всіх історичних етапах школа була містком між минулим і майбутнім мистецтва, передавалася естафета майстерності з рук в руки. Наша школа тим і цінна, що вона реалістична, і тому вона сьогодні конкурентоздатна на світовому рівні. Не випадково представники багатьох країн їдуть до нас, щоб отримати ремесло художника» [5, 300–304].

«Роль викладача сьогодні піднесено на новий щабель. Він отримує творчу свободу, всі можливості для реалізації свого таланту, творчої індивідуальності. Йому надається право самому складати програми, індивідуальні плани, створювати навчальні посібники, підручники» [2, 65].

«...авторитет педагога — це не тільки зовнішні атрибути, а швидше особисті якості учителя: педагогічний такт, виважені моральні принципи, високий професіоналізм, щира любов до тих, кого навчає, уміння залишити щось ніби недорозкритим, щоб заохотити студентів до наступних зустрічей» [2, 65].

«Неабияке значення для активізації навчання має "гонка за лідером". Відомо, що коли в групі є сильні учні, вони виконують роль своєрідного каталізатора. Слабкіші реально бачать сильну роботу, виконану іншим, а вчитель на її прикладі має змогу проаналізувати помилки і недоліки слабкої роботи. Треба врахувати, що сьогодні може бути один лідер, а завтра — інший. Слід організувати справу так, щоб кожен прагнув зайняти місце лідера, допомогти учневі відчувати, що й він зуміє цього досягти — треба тільки вправно впоратися із завданням. Це стимулює працю: роботу, що не вдалася, учень, зазвичай, готовий переробляти стільки, скільки потрібно для досягнення позитивного результату» [1, 201].

Викладання фахової дисципліни «Рисунок» на кафедрі образотворчого мистецтва та кафедрі дизайну в Інституті мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка базується на кращих зразках академічної школи. Навчальні програми з рисунка передбачають засвоєння основ образотворчої грамоти, оволодіння методами і техніками майстерності рисунка, оволодіння прийомами малювання з використанням різних художньо-графічних матеріалів.

Оскільки до Інституту мистецтв вступають переважно випускники загальноосвітніх шкіл, які мають початковий ступінь мистецької підготовки, то і програми першого курсу починають навчання з «нульового циклу» — зображення геометричних гіпсових моделей, капітелей, натюрмортів з предметів вжитку, рослинного та тваринного світу. Перший семестр навчання проходить як період адаптації, виявлення рівня підготовки студентів і активної роботи педагогів у роз'ясненнях нового матеріалу, використанні різних прийомів, методів і художніх технік у роботі над тим чи іншим навчальним завданням, з використанням принципу навчання «від простого до складного».

Наступний курс навчання передбачає вивчення гіпсових моделей голови людини, частин обличчя, черепа. Фундаментальне вивчення природи проводиться з використанням знань з перспективи та пластичної анатомії. Довготривалий рисунок нерухомої моделі — білої за кольором гіпсової моделі — дає змогу студентіві

не тільки уважно проаналізувати пропорції і характер моделі, але й прослідкувати моделювання форми за допомогою світлотіні. Студенти вчать мислити художньо-конструктивно, оволодівають знаннями і навичками у зображенні натури.

На третьому курсі навчання студенти працюють над зображенням торса людини, портрета з руками (в різних ракурсах). Студенти навчаються конструктивному розумінню і розташуванню торса людини у просторі аркуша, пропорціям і співвідношенням грудної клітки, таза, голови в просторі, тональному вирішенню об'ємів, чіткому вираженню планів, вивчають пластику людського тіла (характерність форми і будови торса, роботу м'язів).

На четвертому курсі студенти вчать зображувати постаті різних за віком і статтю людей. Першим завданням є зображення людини з опертям на одну ногу. Студенти вже ознайомлені з канонами пропорції, механікою руху скелета (плечового пояса, таза, хребта, кінцівок), кріплення і роботою мускулів. Вивчення анатомії, перспективних скорочень деталей постаті відбувається поетапно, з ускладненням завдань. Опрацьовуючи деталі постаті людини, студенти звертають увагу на лінійно-конструктивну побудову форми.

На п'ятому-шостому курсах студенти працюють над композицією постановки з двох фігур натурників. При роботі над рисунком важливо акцентувати насамперед виявлення знань композиційного розташування зображення на аркуші, пропорцій і характеру натурників. Важливо врахувати все — передусім тон, ритм, лінію, рух. Довгострокова постановка дає змогу студентів, крім композиційного розташування постатей, їх пропорцій ще й зображувати деталі, а на завершальному етапі — узагальнити рисунок, відкидаючи усе зайве.

Робота педагога зі студентами над навчальними завданнями проходить у тісному взаємозв'язку. Педагог робить глибокий аналіз постановки, якщо виникає потреба, на полях аркуша олівцем або іншим графічним матеріалом робить позначки, пояснюючи анатомічну будову вузла, або за допомогою інших схем пояснює матеріал, в якому студент має лакуни в знаннях, з обов'язковим тлумаченням кожного штриха. Окрім практичного пояснення матеріалу, педагог знайомить студентів із класичними зразками рисунків відомих майстрів та кращими роботами інших студентів.

Протягом навчання в інституті педагоги заохочують студентів до участі у виставках, студентських олімпіадах з образотворчого мистецтва та дизайну. Студенти відвідують художні виставки, музеї, студентські виставки (семестрові перегляди) в інших мистецьких ВНЗ.

У художніх вишах великий внесок у процес навчання роблять комп'ютерні програми, за якими навчаються студенти-дизайнери та студенти

спеціальності «Образотворче мистецтво». Вивчення комп'ютерних програм полегшує і прискорює творчі пошуки і вирішення навчальних завдань. Використовуючи Інтернет, студенти можуть здійснити віртуальну подорож до будь-якого художнього музею світу. Всі ці інноваційні технології збагачують студента знаннями, але не замінюють практичної роботи над рисунком. До того ж іноді студенти зловживають технічними можливостями мобільних телефонів, планшетів і комп'ютерів, замінюють роботу з натури роботою з фотографії, що шкодить вдосконаленню їхньої майстерності, спонукає до байдужого, формального ставлення до роботи над постановкою. На такі роботи слід звертати увагу студентів як на поганий приклад, варто порівнювати роботи з натури і з фотографії, пояснювати шкідливість такого підходу до виконання навчальної постановки.

У рисунку процес роботи залишається незмінним — це олівець, перо, вугілля, сангіна, пензль тощо.

Віктор Сухенко у своїй науковій статті зазначає: «Академічна школа також підпала під вплив віянь часу, капризів художньої моди, різних течій і стилів. Розуміння цього впливу на навчальний академічний рисунок, зміна підходів до специфіки навчального рисунка і методів його викладання допоможе у становленні художника і його особистості. До того ж, зрозуміло, що без вдосконалення змісту та форми навчальної діяльності студента в процесі психолого-педагогічної підготовки неможливо забезпечити формування тих фахових якостей, що стануть необхідними і достатніми для ефективної діяльності майбутнього художника» [4, 80].

У перспективі розвитку академічного рисунка як навчальної дисципліни в Інституті мистецтв бажано було б, щоб він набув більш творчого тлумачення, був включений у перелік можливих технік виконання дипломних проектів. Прикладом можуть слугувати роботи студентів-дипломників Київського університету імені Бориса Грінченка попередніх років навчання. Майстерно виконаний рисунок не менш вагомий і значимий, ніж живопис чи декоративна композиція, і може викликати таку ж естетичну насолоду, як і інші різновиди образотворчого мистецтва.

Діапазон тем дипломних проектів у графічних техніках дуже великий — від серії пейзажних мотивів у рисунку до ілюстрування літературних творів, від ліричного портрета чи пейзажу до декоративних, монументальних творів. Розмаїття сюжетів і технік дає можливість студентів обрати ту тему дипломного проекту і відповідно ту техніку виконання, яку він краще відчуває і в якій може донести сутність твору, побудовану на своїх почуттях, власному внутрішньому світі, розкривши при цьому свій талант і професійні здібності.

ДЖЕРЕЛА

1. Бражник О. Психологічні аспекти взаємовідносин художник—учитель—учень / О. Бражник // Українська академія мистецтва: мистецько-освітня практика. — 2003. — Вип. 10. — С. 199–203.
2. Михайлюк М. Роль викладача у формуванні духовної культури студента / М. Михайлюк // Українська академія мистецтва: мистецько-освітня практика. — 1994. — Вип. 1. — С. 64–68.
3. Михайлюк М. Мистецька освіта в контексті державних стандартів / М. Михайлюк // Українська академія мистецтва: мистецько-освітня практика. — 2003. — Вип. 10. — С. 142–145.
4. Сухенко В. Рисунок у вищій художній школі в аспекті сучасних вимог / В. Сухенко // Українська академія мистецтва: мистецько-освітня практика. — 2009. — Вип. 16. — С. 77–81.
5. Чебикін А. Наша Академія сьогодні. Відповіді на освітню анкету / А. Чебикін // Українська академія мистецтва: мистецько-освітня практика. — 2006. — Вип. 13. — С. 300–304.
6. Чарушин Н. Рисунок сьогодні / Н. Чарушин // Творчество. — 1973. — № 1. — С. 14–17.